

SHAXSGA DOIR MA'LUMOTLAR TO'G'RISIDAGI QONUNCHILIKNI BUZGANLIK UCHUN JAVOBGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISH

Gavharov Bobur Xasan o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-o'quv kursi kursanti

Toshkent sh.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20570257>

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot va axborot jamiyati sharoitida shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishning huquqiy asoslari, ushbu sohadagi qonunchilikni buzganlik uchun belgilangan ma'muriy va jinoiy javobgarlik choralari kompleks tahlil qilingan. Tadqiqot davomida Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks hamda Jinoyat kodeksining tegishli normalarini qo'llashda ichki ishlar organlari va sud amaliyotida yuzaga kelayotgan muammolar o'rganilgan. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning yangi tahririni ishlab chiqish jarayonlari fonida sanksiyalarni diversifikatsiya qilish, huquqbuzarliklarning oldini olish mexanizmlarini raqamlashtirish yuzasidan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: shaxsga doir ma'lumotlar, axborot xavfsizligi, ma'muriy javobgarlik, huquqbuzarlik, kiberjinoiyat, ichki ishlar organlari, ma'lumotlar bazasi, raqamli huquq.

Аннотация: В данной статье проводится комплексный анализ правовых основ защиты персональных данных в условиях цифровой экономики и информационного общества, а также мер административной и уголовной ответственности за нарушение законодательства в этой сфере. В ходе исследования изучены проблемы, возникающие в практике органов внутренних дел и судов при применении соответствующих норм Кодекса об административной ответственности и Уголовного кодекса. На фоне процессов разработки новой редакции Кодекса об административной

Contact: 99 826 99 56

ответственности выработаны научно обоснованные предложения и рекомендации по диверсификации санкций и цифровизации механизмов предотвращения правонарушений.

Ключевые слова: персональные данные, информационная безопасность, административная ответственность, правонарушение, киберпреступление, органы внутренних дел, база данных, цифровое право.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the legal foundations for the protection of personal data in the context of the digital economy and information society, as well as the administrative and criminal liability measures for violating legislation in this area. The study examines the problems arising in the practice of internal affairs bodies and courts when applying the relevant norms of the Code of Administrative Responsibility and the Criminal Code. Against the backdrop of the development of a new edition of the Code of Administrative Responsibility, scientifically grounded proposals and recommendations have been developed to diversify sanctions and digitalize offense prevention mechanisms.

Keywords: personal data, information security, administrative liability, offense, cybercrime, internal affairs bodies, database, digital law.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi insoniyatga misli ko‘rilmagan qulayliklar yaratish bilan birga, insonning fundamental huquqlaridan biri bo‘lgan – shaxsiy hayot daxlsizligi va shaxsga doir ma’lumotlarning sir saqlanishiga nisbatan yangi tahdidlarni ham yuzaga keltirdi. O‘zbekiston Respublikasida olib borilayotgan "Raqamli O‘zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida davlat xizmatlari, moliya, sog‘liqni saqlash va ta’lim tizimlari to‘liq elektronlashtirilmoqda. Bu jarayon natijasida fuqarolarning biometrik, pasport, moliyaviy va ijtimoiy ma’lumotlari yirik ma’lumotlar bazalarida (Big Data) to‘planmoqda.

Ma'lumotlarning elektron formatda jamlanishi ularning o'g'irlanishi, noqonuniy o'zgartirilishi, tarqatilishi yoxud g'arazli maqsadlarda foydalanilishi xavfini keskin oshiradi. Jahon iqtisodiy forumi (WEF) hisobotlariga ko'ra, kiberhujumlar va shaxsiy ma'lumotlarning sizib chiqishi (Data breach) global xavfsizlikka tahdid soluvchi asosiy beshta omildan biri sifatida e'tirof etilgan. Shu nuqtai nazardan, milliy qonunchilikda shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish tizimini mustahkamlash, ushbu qoidalarni buzganlik uchun huquqiy (ayniqsa, ma'muriy va jinoiy) javobgarlikni muqarrarligini ta'minlash huquqni muhofaza qiluvchi organlar, xususan ichki ishlar idoralari oldidagi eng dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi – amaldagi ma'muriy va jinoyat qonunchiligida shaxsga doir ma'lumotlarni buzganlik uchun belgilangan javobgarlik choralarini kriminologik va huquqiy tahlil qilish, tergov va surishtiruv amaliyotidagi muammolarni aniqlash hamda qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha aniq takliflar ishlab chiqishdir.

SHAXSGA DOIR MA'LUMOTLARNI HIMOYA QILISHNING HUQUQIY VA NAZARIY ASOSLARI

1.1. Shaxsga doir ma'lumotlar tushunchasi va uning tasnifi

O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi O'RQ-547-son Qonunining 3-moddasiga muvofiq, shaxsga doir ma'lumotlar – muayyan jismoniy shaxsga taalluqli bo'lgan yoki uni identifikatsiya qilish imkonini beradigan, elektron tarzda, qog'ozda va (yoki) boshqa moddiy jismda qayd etilgan ma'lumotlardir.

Mazkur ma'lumotlar o'zining ijtimoiy xavfliligi va shaxsning shaxsiy hayotiga ta'siri darajasiga ko'ra bir necha toifalarga ajratiladi:

1. **Umumiy ma'lumotlar:** F.I.Sh., tug'ilgan sanasi va joyi, yashash manzili, telefon raqami.

2. **Maxsus ma'lumotlar:** Shaxsning irqiy yoki milliy mansubligi, siyosiy qarashlari, diniy e'tiqodi, sog'lig'i holati va intim hayotiga oid ma'lumotlar.

3. **Biometrik ma'lumotlar:** Shaxsning o'ziga xos fiziologik va biologik xususiyatlarini (Face-ID, barmoq izlari, ko'z to'r pardasi) aks ettiruvchi ma'lumotlar.

Ichki ishlar organlari faoliyatida kiberjinoyatlarni profilaktika qilishda eng ko'p e'tibor aynan maxsus va biometrik ma'lumotlarning himoyasiga qaratiladi, chunki ularning buzilishi ijtimoiy injiniring (firibgarlik) jinoyatlariga to'g'ridan-to'g'ri zamin yaratadi.

1.2. Qonunchilik va xalqaro standartlar integratsiyasi

Yevropa Ittifoqining Shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha umumiy reglamenti (GDPR) dunyodagi eng ilg'or xalqaro standart hisoblanadi. O'zbekiston o'z qonunchiligini ushbu standartlarga moslashtirish maqsadida 2021-yilda "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonunga 27-1-moddani qo'shdi. Unga ko'ra, O'zbekiston fuqarolarining shaxsga doir ma'lumotlariga ishlov berishda axborot texnologiyalaridan foydalanilganda ma'lumotlar bazalari aynan O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan bo'lishi shartligi belgilandi. Bu talab milliy axborot makonining suverenitetini ta'minlashga xizmat qiladi.

SHAXSGA DOIR MA'LUMOTLAR TO'G'RISIDAGI QONUNCHILIKNI BUZGANLIK UCHUN JAVOBGARLIK INSTITUTI

Huquqbuzarliklarga qarshi kurashishda asosiy vosita ma'muriy va jinoiy sanksiyalar tizimidir. O'zbekistonda bu borada yagona huquqiy mexanizm shakllantirilgan bo'lib, qilmishning og'irlik darajasi va kelib chiqqan oqibatlarga qarab shaxs tegishli javobgarlikka tortiladi.

2.1. Ma'muriy javobgarlik (MJtK 46-2-moddasi)

O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining 46-2-moddasi bevosita "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonunchilikni

buzish" deb nomlanadi. Ushbu moddaga binoan, shaxsga doir ma'lumotlarni yig'ish, tizimlashtirish, saqlash, o'zgartirish, to'ldirish, ulardan foydalanish, ularni berish, tarqatish, uzatish, egasizlantirish va yo'q qilish tartibini buzganlik uchun:

- Fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining (BHM) **yetti baravaridan o'n baravarigacha**;
- Mansabdor shaxslarga esa – **ellik baravaridan ellik baravarigacha** miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Qayd etish joizki, ma'muriy jazo bu turdagi huquqbuzarliklar uchun profilaktik vazifani o'taydi. Ammo bugungi kunda telekommunikatsiya kompaniyalari, banklar yoki yetkazib berish xizmatlarining oddiy operatorlari tomonidan yuz minglab shaxslarning ma'lumotlari ehtiyotsizlik oqibatida tarqalib ketishi ortidan qo'llanilayotgan ma'muriy jarimalar (fuqarolarga 7-10 BHM) qilmishning ijtimoiy xavflilik darajasiga mutlaqo mos kelmaydi.

2.2. Jinoiy javobgarlik (JK 141-2-moddasi)

Jinoyat kodeksining 141-2-moddasi ma'muriy preyuditsiya tamoyiliga asoslanadi. Ya'ni, shaxs ushbu qilmishni ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin takror sodir etsa, unga nisbatan jinoiy ish qo'zg'atiladi. Jinoyat kodeksiga ko'ra, qilmish:

- Bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bo'lsa;
- Takroran yoki xavfli retsivist tomonidan sodir etilgan bo'lsa;
- G'arazli yoki boshqa past niyatlarda sodir etilgan bo'lsa;
- Xizmat mavqeidan foydalangan holda sodir etilgan bo'lsa;
- Og'ir oqibatlarga sabab bo'lsa, uch yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi bilan jazolanadi.

Ushbu normalarning tahlili shuni ko'rsatadiki, qonun chiqaruvchi jinoiy jazoni ancha qat'iy lashtirgan, ammo amaliyotda ushbu moddani qo'llashda jinoyat tarkibini (ayniqsa, subyektiv tomonni) isbotlash murakkabligicha qolmoqda.

HUQUQNI QO'LLASH AMALIYOTIDAGI MUAMMOLAR VA KIBER-MAKON TAHDILLARI

Tergov-surishtiruv va sud amaliyoti tahlil qilinganda, shaxsga doir ma'lumotlar bilan bog'liq ishlarni yuritishda Ichki ishlar organlari xodimlari o'ziga xos tizimli to'siqlarga duch kelayotgani ma'lum bo'ldi.

3.1. Raqamli dalillarni yig'ish va fiksatsiya qilishdagi muammolar

Shaxsga doir ma'lumotlar aksariyat hollarda virtual makonda, internet yoki yopiq ma'lumotlar bazalarida buziladi. Jinoyat ishi doirasida jinoyatchining IP va MAC manzillarini aniqlash, VPN (Virtual Private Network) orqali yashiringan shaxsni topish va olingan raqamli dalillarni protsessual jihatdan to'g'ri rasmiylashtirish surishtiruvchidan yuqori texnologik bilimlarni talab etadi. Bugungi kunda elektron dalillarning jinoyat-protsessual huquqidagi maqomi va ularni olish metodikasi to'liq mukammallashmaganligi oqibatida, sudda ba'zi dalillar nomaqbul deb topilishi holatlari kuzatilmoqda.

3.2. Subyektiv tomonni isbotlash murakkabligi (Qasd va ehtiyotsizlik)

Ma'muriy javobgarlikka tortishda shaxsning qasddan yoki ehtiyotsizlik orqali huquqbuzarlik sodir etganini aniqlash hal qiluvchi ahamiyatga ega emas, ammo jinoiy javobgarlik (masalan, g'arazli maqsadlar) faqat to'g'ri qasd bilan sodir etiladi. Amaliyotda, mobil aloqa kompaniyasi yoki bankning quyi bo'g'in xodimi (operatori) o'z kompyuterini bloklamay ketganidan foydalanib, uchinchi shaxs mijozlarning bazasini ko'chirib olgan vaziyatlarda haqiqiy aybdorni topish va uning niyatini baholash o'ta qiyin. Operator bu yerda jinoyat ishtirokchisimi yoki uning ehtiyotsizligidan foydalanildimi? Qonunchilikda bu boradagi chegaralar aniq belgilanmagan.

3.3. Transmilliy xususiyat va yurisdiksiya masalasi

Shaxsga doir ma'lumotlarni o'g'irlash, qora bozorda (DarkNet) sotish asosan xorijiy davlatlar hududidagi serverlardan turib amalga oshiriladi. O'zbekiston fuqarolarining ma'lumotlari xorijiy platformalar (masalan, Yandex, Telegram, Facebook) dan sizib chiqqanda, ularni O'zbekiston Ma'muriy yoxud Jinoyat kodeksi bo'yicha javobgarlikka tortish amalda imkonsizdir. Xalqaro huquqiy yordam to'g'risidagi shartnomalar esa kiberjinoyatlarga tezkorlik bilan javob berish ehtiyojini qondira olmayapti.

JAVOBGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA MA'MURIY VA JINOIY-HUQUQIY TAKLIFLAR

Huquqiy demokratik davlatni rivojlantirish sharoitida qonunlar doimiy ravishda jamiyat taraqqiyotiga hamohang takomillashib borishi shart. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning yangi tahririni ishlab chiqish va qabul qilish bo'yicha huquqiy jarayonlar fonida mazkur institutni tubdan isloh qilish zarurati tug'ilmoqda. Ushbu yo'nalishda quyidagi aniq takliflar ilgari suriladi:

4.1. Ma'muriy sanksiyalarni diversifikatsiya qilish va jarimalarni oshirish

Amaldagi MJtK 46-2-moddasining jarima miqdori bugungi kun iqtisodiy realliklariga mos kelmaydi. Ushbu moddani quyidagi malakalovchi belgilar bilan boyitish va yangi tahrirdagi MJtKga kiritish taklif qilinadi:

- **Birinchidan,** ma'muriy huquqbuzarlikning subyektlarini qat'iy ajratish. Oddiy fuqaroning bitta shaxs to'g'risidagi ma'lumotni tarqatishi bilan, axborot bazasi egasi bo'lgan yuridik shaxs (MCHJ, bank, kompaniya) tomonidan ommaviy axborotlarning muhofaza qilinmasligini bir xil modda bilan jazolab bo'lmaydi. Shu sababli yuridik shaxslarga nisbatan moliyaviy jarimalarni BHMning 100 baravaridan 300 baravarigacha oshirish mexanizmini joriy etish lozim (Yevropaning GDPR tizimi kabi foizli jarimalar).

- **Ikkinchidan**, davlat organlari va huquq-tartibot idoralari xodimlariga nisbatan maxsus sanksiya belgilash. Chunki bazalarga (masalan, "Yagona darcha", IIB ma'lumotlar bazasi) kirish ruxsatiga ega bo'lgan davlat xizmatchisining ushbu axborotni uchinchi shaxslarga moddiy manfaat evaziga yoxud g'arazda taqdim etishi milliy xavfsizlikka to'g'ridan-to'g'ri tahdiddir.

4.2. Jinoiy qonunchilikni modernizatsiya qilish

Jinoyat kodeksining 141-2-moddasi dispozitsiyasiga "Biometrik ma'lumotlar va elektron raqamli imzolarni (ERI) qo'lga kiritish, tarqatish" degan maxsus bandni qo'shish zarur. Hozirgi kunda ijtimoiy injiniring va deepfake (sun'iy intellekt orqali ovoz va yuzni o'zgartirish) texnologiyalari orqali fuqarolarning bank hisoblaridan pullar yechib olinmoqda. Aynan biometrik axborotni o'g'irlash to'g'ridan-to'g'ri firibgarlikka yo'l ochganligi uchun bu qilmishning og'irlik darajasi oddiy ma'lumotlardan yuqori bo'lishi kerak.

4.3. Raqamli profilaktika va "E-Ma'muriy ish" imkoniyatlaridan foydalanish

Huquqbuzarliklar profilaktikasida Ichki ishlar organlarining axborot-texnologik salohiyatidan keng foydalanish lozim. Jumladan, "E-Ma'muriy ish" tizimida shaxsga doir ma'lumotlar qonunchiligini buzgan shaxslarning alohida elektron reyestrini yaratish va bunday shaxslarning kelajakda davlat sirlari hamda yirik ma'lumotlar bazalari bilan ishlashini cheklash (diskvalifikatsiya) sanksiyasini ma'muriy huquq doirasida mustahkamlash maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, ma'lumotlarga noqonuniy kirish holatlarini avtomatik aniqlovchi intellektual monitoring (Face-ID, log-tahlil) tizimlarini majburiy joriy etish qonunda aks etishi lozim.

XULOSA

Shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish shunchaki texnik xavfsizlik masalasi emas, balki O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida kafolatlangan

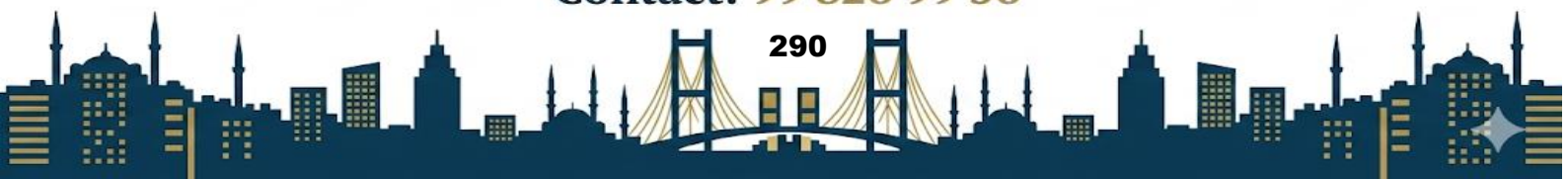
insonning shaxsiy hayoti daxlsizligi huquqining amaliy ifodasidir. Olib borilgan ilmiy-huquqiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, axborot texnologiyalarining rivojlanish sur'ati ushbu sohadagi ma'muriy va jinoiy qonunchilikning moslashuvchanligidan ancha ilgarilab ketgan.

Amaldagi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 46-2-moddasi va Jinoyat kodeksining 141-2-moddasi yagona kompleks tizimni tashkil qilsa-da, jazoning muqarrarliligi va jarimalarning tiyib turish (preventiv) xususiyati yetarli darajada emas. Ushbu muammolarni bartaraf etish maqsadida, ma'muriy sanksiyalarni yuridik shaxslarga nisbatan kuchaytirish, davlat xizmatchilari uchun javobgarlikni alohida belgilash hamda biometrik ma'lumotlarning himoyasini jinoiy-huquqiy sohada aniq dispozitsiyalar bilan mustahkamlash taqozo etiladi.

Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning yangi tahririni amaliyotga tatbiq etish jarayonida ushbu takliflarning inobatga olinishi, nafaqat Ichki ishlar organlari tergov va profilaktika amaliyotini osonlashtiradi, balki O'zbekistonning raqamli makonda xavfsiz davlat sifatidagi xalqaro reytinglarini yanada yuksaltirishga mustahkam huquqiy poydevor yaratadi.

REFERENCES:

1. **O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.** – T.: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi O'RQ-547-son Qonuni. Lex.uz.
3. **O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi.** Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi - Lex.uz.
4. **O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi.** Lex.uz.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6079-son Farmoni.

SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS

Global Academic Knowledge Repository

6. **Rustamboyev M.H.** O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi.
Maxsus qism. Darslik. – T.: ILM ZIYO, 2018.
7. **Ismoilov I., Ziyodullayev M.Z.** Huquqbuzarliklar profilaktikasi va
jinoyatchilikka qarshi kurashishning nazariy-huquqiy muammolari. – T.: IIV
Akademiyasi, 2019.
8. **Mavlonov N.** Axborot xavfsizligi sohasidagi ma'muriy javobgarlik
muammolari. // Huquq va burch, 2023-yil.
9. **Kuleshov, R.V.** (2022). Раскрытие и расследование киберпреступлений
и утечек данных. Вестник МВД.
10. Scientific Conference Open Proceedings (SCOP) on Administrative
Responsibility and Modern Law Enforcement Strategies. Tashkent, April
2026. (OJS-indexed materials).
11. **General Data Protection Regulation (GDPR)** – Official Journal of the
European Union. L 119/1. 2016.

Contact: 99 826 99 56

